

**LEGER OG LEGEMIDDELINDUSTRIEN
METODERAPPORT S.K.U.P
AFTENPOSTEN 2001**

Navn på deltagere:

Pål Enghaug, journalist
Anne Hafstad, journalist
Ola Henmo, journalist
John Hultgren, journalist

Tittel på prosjektet:

”Leger og legemiddelindustri ”

Hvor og når publisert:

Artiklene er publisert i Aftenposten i perioden fra 10. mars til 28. april 2001.

Redaksjon/adresse:

Aftenpostens innenriksavdeling
Pb.1178 sentrum
0170 OSLO
tlf.22863000

Journalistenes adresse og telefonnummer:

Aftenposten
Pb.1178 sentrum
0170 OSLO
tlf.22863000

1. Innledning

Saken startet med tips fra allmennleger om at legemiddelfirmaet GlaxoSmithKline hadde inngått avtaler med en rekke allmennleger om å lønne sykepleiere ved legens kontor for å drive astmaskoler i form av opplæring om astma og bruk av medisiner. Tipserne mente dette ikke kunne være i tråd med de retningslinjer Legeforeningen og Legemiddelindustrien hadde utarbeidet for å regulere samarbeidet mellom partene. Problemstillingen om legemiddelindustrien og leger, sponing og legers habilitet er ikke ny. Tipset om astmaklinikkene vurderte vi likevel som interessant sett i lys av at dette i så fall ville være nye og kreative fremstøt fra industrien, som ikke tidligere hadde vært kjent. Vi bestemte oss for å gå videre på tipset, og jakten på kontrakten begynte. Vår oppfatning var at uten kontrakten i hånden var ikke dette noen sak.

Vi var av den oppfatningen at det ville være av betydning å få vite svar på disse spørsmålene sett i lys av at det offentlige refunderer og således betaler milliarder av kroner hvert år for medisiner.

1.1 Konsekvenser

- Rikstrykdeverket undersøker nå alle legene som har deltatt i prosjektet med astma-klinikkene. Konklusjonen er ennå ikke klar.
  - Sosial- og helsedepartementet konkluderte med at praksisen var brudd på Helsepersonelloven.
  - Legeforening og industri gransket legemiddelfirmaenes turer til Svalbard.
  - Pharmacia ble ilagt, og har akseptert, 50.000 kroner i bot, etter sin tur til Svalbard. De øvrige firmaene slapp gjennom granskningen uten at det kunne påvises at de hadde opptrådt ulovlig.
  - Legeforeningen har gitt "Svalbard-legene" en reprimande, men har samtidig oppdaget at den ikke har mandat til å straffe medlemmer som lar seg smøre av industrien. Dette blir nå endret.
- brit.tangen@ij.non

1.2 Problemstillinger

1) Er astmaklinikkene GlaxoSmithKline har opprettet for legene lovlige? For å kunne gi svar på dette spørsmålet var det en rekke andre svar vi måtte finne først:

- a) Foreligger det en kontrakt mellom legemiddelfirmaet GlaxoSmithKline og allmennleger som innebærer at firmaet bidrar med lønnsmidler til en sykepleier som jobber i legens praksis for at hun skal drive opplæring av astmapasienter etter at hun selv er blitt opplært av firmaet?
- b) Hvis slike kontrakter finnes, hvor mange allmennleger har slike kontrakter og hvor mye penger er eventuelt involvert?
- c) Er avtalene innenfor de retningslinjer som Legeforeningen og Legemiddelindustriforeningen har utarbeidet for samarbeid mellom leger og industrien?
- d) Er avtalen i henhold til Lov om helsepersonell som tydelig påpeker at helsepersonell verken på egne eller andres vegne må motta gave, provisjon, tjeneste eller annen ytelse som er egnet til å påvirke helsepersonells tjenestelige handlinger på en utilbørlig måte.

1.2 Endring av problemstillinger

Vi utvidet etter hvert prosjektet.

- 1) Etterlever legemiddelindustri og leger sine egne etiske regler?

2. Organisering av materialet

Gode erfaringer fra andre prosjekter har vært å opprette et eget arkiv. Dette gir oss god oversikt over materialet vårt. Og er viktig for å ha kontroll på materialet.

2.1 Kronologi og egen dokumentliste

Vi opprettet et dokument i Excel her ble alle dokumentene lagt inn med dato, hendelse, avsender/mottaker, dokumentnr., antall sider. Det gjør dokumentene søkbare.

2.3 Kilderegister

Vi brukte programmet Outlook til å holde oversikt over kildene våre. Årsaken til det er at Outlook er et program alle i Aftenposten bruker.

2.4 Organisering av arbeidet

Saken startet hos Aftenpostens helsemedarbeider Anne Hafstad. Siden ble tre andre medarbeidere knyttet til prosjektet. Dels etter initiativ fra Anne Hafstad og dels etter initiativ fra reportasjesjefen.

2.5. Hold sjefen informert

Reportasjesjefen på innenriksavdelingen er holdt løpende orientert om sakene. Han var naturlig nok svært sentral da det ble bestemt at vi skulle reise til Svalbard og Sør-Afrika (se punkt 3).

3. Dokumentasjon

Prosjektet skiller seg fra en del andre prosjekter på innenriksavdelingen ved at vi i mindre grad kunne bruke den metoden vi føler vi behersker bedre enn de fleste, søk i offentlige arkiver. Kontaktnettet til avdelingens helsemedarbeider var uvurderlig i første del av prosjektet. Hoveddelen av dokumentasjon er således skaffet til veie utenom det offentlige. Det førte til mange og lange ringerunder.

Til tross for at mange allmennleger vi kontaktet mente å ha hørt om "Astmaklinikkene", var de påfallende tause om avtalens innhold og hvilke leger som eventuelt hadde en slik avtale.

Legenes lojalitet overfor hverandre og legestanden ble til fulle demonstrert. Vi måtte prøve andre veier. Norske allmennleger har en egen diskusjonsside på Internett som ikke er åpen for andre enn legene selv. Vi skaffet oss tilgang til EYR som sidene heter. Der fant vi også at debatten rundt astmaklinikkene var reist. Dermed fikk vi nok en gang bekreftet at avtalene fantes, og vi fikk ytterligere navn på hvem som ikke synes avtalene var særlig fornuftig.

Men nye navn hjalp lite hva den konkrete avtaleteksten angikk. Så slo en ny tanke ned. Hva mente lungespesialistene, ekspertene på astmabehandling om ordningen?

Etter lengere tids pleie av kilder både blant allmennleger og spesialister løsnet det. Vi fikk avtalen. Vi hadde fått dokumentert at det fantes en avtale mellom norske allmennleger og GlaxoSmithKline.

Da kom også svaret på omfang av avtalene. Det blir også klart at daværende visepresident i Legeforeningen, Hans Kristian Bakke, hadde en slik avtale. Fra nyttår tok Bakke over som president i Legeforeningen. Samtidig finner vi ut at rundt 100 andre allmennleger har slike avtaler.

I Sosial-og helsedepartementet har man den klare oppfatning at avtalene må være brudd på Helsepersonelloven.

3.1 "Undercover" på legekongresser

Vær Varsom-plakaten 3.10:

"Skjult kamera/mikrofon eller falsk identitet skal bare brukes i unntakstilfeller. Forutsetningen må være at dette er eneste mulighet til å avdekke forhold av vesentlig samfunnsmessig betydning."

Denne paragrafen hadde vi i ved to anledninger langt fremme i tankene: Da vi diskuterte om vi skulle reise til Svalbard og Sør-Afrika.

Vi mener våre to turer ikke uten videre faller inn under paragrafens innhold, men det var naturlig å ta en etisk diskusjon før vi bestemte oss for turene.

Svalbard:

Etter tips om at legemiddelfirmaet Pharmacia skulle ha med leger på "smøretur" til Svalbard siste helgen i mars, booket vi oss inn på samme fly og hotell med journalist og fotograf.

Vi visste at eventuell regelstridig "smøring" kjapt ville bli strøket fra programmet dersom vi identifiserte oss som Aftenposten-medarbeidere. Vår strategi var derfor å holde oss i hotellets resepsjonsområde og observere hva som skjedde.

Vi hadde bestemt oss for uansett ikke å lyve. Hvis noen av deltagerne hadde spurt oss om hvem vi var, ville vi lagt kortene

på bordet. Det var det ingen som gjorde. På bildet kan ingen identifiseres. Alle som fremstår med navn i reportasjen, gjør det frivillig. De som ikke ville navngis eller intervjues, fikk slippe.

Da de 21 legene og Pharmacias representanter dro på sin utflukt, spaserte fotografen bortover mot snøscooterne sammen med dem, og tok bilder bakfra da de suste mot breene.

Journalisten gikk deretter til den lokale turarrangøren og spurte hva slike turer kostet ("1200 kr pr. snute") og hvem som betalte ("denne gangen er det firmaet - det er stort sett det").

Da vi lørdag kveld konfronterte legene og firmaet med at de hadde begått et klart brudd mot sine egne etiske regler, møtte vi svært forskjellige reaksjoner. Pharmacias markedsdirektør Pål Rydstrøm la seg flat, mens mange av legene skjelte oss ut etter noter. Gjennomgangstonen var at de ville gjort akkurat det samme hvis vi hadde vist vanlig folkeskikk, presentert oss og fortalt at vi skulle skrive sak om dem.

Vi tillater oss å tvile.

På flyplassen dagen etter traff vi mange andre leger som hadde vært med industrien på tur. Slik forsto vi at turer til Svalbard var blitt en samlet industris måte å omgå de nye strenge kriteriene for å ta med leger på fristende turer utenlands.

De neste dagene påviste vi at alle de store legemiddelfirmaene enten hadde vært på, eller skulle til, Svalbard denne vinteren. Rådet for Legemiddelinformasjon varslet granskning av alle turene, og legepresident Hans Petter Aarseth gjorde det klart at han ville ha slutt på disse utfluktene. Også Legemiddelindustriforeningen varslet en skjerping av sine etiske regler.

Fra is til Afrikas sol:

En fredag morgen fikk vi en telefon fra Durban i Sør-Afrika. En norsk almenlege var ankommet Afrika for å delta på den årlige verdenskongressen for almenleger, WONCA-kongressen. Han var slett ikke alene som norsk lege under Afrikas sol og ble kraftig provosert av tidenes største norske koloni på en WONCA-kongress. Norge slo alle

rekorder og var største nasjon på verdenskongressen. ”Her ligger det an til safari og annet på legemiddelindustriens regning, var meldingen vi fikk.”. I løpet av tre timer satt vi på flyet som skulle bringe oss til norske leger i hopetall.

Men ikke bare Aftenposten var blitt tipset. Noen hadde varslet president Hans Petter Aarseth i Legeforeningen. Mens vi satt på flyet handlet legepresidenten. I rekordfart ble et brev forfattet. Aarseth fant det nødvendig å sende brev til alle legene på kongressen hvor han oppfordrer dem til å være på kongress og ikke andre steder. Et slikt brev har aldri tidligere vært sent norske leger på kongress.

Dagen etter møter vi på legekongress. Ryktene har løpt foran oss. Vi hører norsk i hver minste krok, men ingen vil snakke med oss. Etter mye frem og tilbake med arrangørene, klarer vi å skaffe til veie deltagerlisten. Den inneholder ikke bare hvem som deltar og hvilket land de kommer fra, men også adresse. Ufattelig mange nordmenn hadde ulike legemiddelfirmaer oppført som sin adresse. De var med andre ord påmeldt og betalt for av industrien. Resten var enkel regning. Vi kunne dokumentere hvor mange norske leger som var på kongressen, hvor mange som var sponset av industrien, og hvilke firmaer de reiste med. Av kongressens totalt 2500 deltagere var 400 nordmenn, hvorav 350 var leger. Av disse var to av tre sponset av legemiddelindustrien.

Den norske delegasjonen vakte oppsikt, og selv arrangørene synes det var påfallende med det store antallet norske leger. På tidligere WONCA-kongresser hadde det norske deltagerantallet ligget stabilt på under 100 deltagere.

Ut over et unormalt stort antall norske leger, som vi ikke kunne finne en årsak til i programmet, kunne vi ikke dokumentere at legene ikke var på kongress eller at firmaene brøt retningslinjene mellom Legeforeningen og Legemiddelindustriforeningen.

3.2 Internett gir oppslag

På Internett fant vi i april ut at professor Bjørn Beermann ved det svenske Läkemedelsverket var i ferd med å slutføre en undersøkelse som påviste at legemiddelindustrien i stor grad bare publiserer ”positive” kliniske studier, mens de ”negative” blir puttet i skuffen.

På telefonen utdypet han at industrien ”jukser systematisk”, og gikk med på å vise oss det meste av materialet sitt. Vi fant dette såpass oppsiktsvekkende og interessant at vi reiste til Uppsala med to journalister for å møte ham.

Sakene vi skrev basert på Beermanns undersøkelser – ”Nye medisiner - ikke bedre, bare dyrere” og ” -Legemiddelindustrien jukser systematisk”, avstedkom svært heftig debatt, med steile fronter. Statens Legemiddelverk, flere professorer og redaktøren for Legeforeningens tidsskrift vedgikk at Beermann tok opp alvorlige problemer, mens Legemiddelindustriforeningen mente at Beermann bedrev ”synsing”.

Selv er vi ikke i tvil om at Beermann satte fingeren på et ømt punkt hos industrien - noe som er blitt tydeliggjort gjennom at verdens største legetidsskrifter i høst vedtok nye etiske krav til artiklene som skal trykkes. Men vi stilte oss samtidig lagelig til for hugg ved å trykke en grafikk som skulle illustrere med absolutte tall hvordan industrien unndrar studier om enkeltlegemidler. Det viste seg fort at det er mange måter å telle på, og at firmaene telte både annerledes og **etter** at Beermann hadde satt to streker under sine svar. Konsekvensen var en del leserinnlegg fra industrien, som alle ble trykket. Det var imidlertid ingen som reagerte på faktafeil i selve artiklene.

3.3 Ny kilde til saker

Via jobbingen med astma-klinikkene og Svalbard-turene, ble vi oppmerksom på Rådet for Legemiddelinformasjon. Alle Rådets vedtak er åpne for innsyn - riktignok med den begrensning at man fysisk må troppe opp hos Legemiddelinustriforeningen og lese dokumentene der. Det har vi siden gjort flere ganger. Slik har vi kunnet publisere saker om blant annet ”bøtekrigen” mellom gigantene MSD og Pfizer, og om hvordan Rådet er gått lut lei av firmaer som ikke makter å snakke sammen før de sender sine klager.

4. Utskriving og saker

Vi laget skisser av alle sakene. Skissene inneholdt sentrale sitater og hovedlinjene i artikkelen. Dette har vi gjort for å finne ut hvor saken vår hadde svakheter, hvor kildegrunnlaget var tynt. Skissene har vi så sendt til hverandre for gjennomlesning.

Den ferdige artikkelen er også sendt til ny gjennomlesning av minst en av de andre før den sendes fra oss og til reportasjeledelsen på avdelingen.

Publiserte saker

- 10.03.01: Leger betalt av medisingigant
- 11.03.01: Sjekker legers dobbeltbetaling
- 12.03.01: Legemiddelgigant bak mulig lovbrudd
- 13.03.01: Sponset sykepleierlønn ved syv sykehus
- 16.03.01: Legemiddelgigant innrømmer, sponset også Ullevål
- 17.03.01: Legeforeningen kraftig ut mot eget råd
- 21.03.01: Medisin-gigant og legesentre må rydde opp
- 27.03.01: Legemiddelgigant ber om forsoning.
- 02.04.01: Leger i kø på Svalbard
- 03.04.01: Pharmacia innrømmer regelbrudd
- 03.04.01: Ble betalt av legemiddelindustrien
- 04.04.01: Strammer reglene for legesponsing
- 05.04.01: Gransker flere hundre legeturer til Svalbard
- 06.04.01: Aarseth vil ha slutt på ukultur blant legene
- 07.04.01: Etiske regler blir endret for legene
- 10.04.01: Bekymret over svak legeetikk
- 27.04.01: Legemiddelindustrien jukser systematisk
- 28.04.01: Nektet innsyn i legemiddeldata
- 28.04.01: Piller ga "Bente" skrekkopplevelser
- 29.04.01: Nye medisiner: Ikke bedre, bare dyrere.
- 05.05.01: Bøtelagt for snøscooterkjøring
- 15.05.01: Legepresidenten advarer sponsede leger på kongress i Durban: Følg forelesningene.
- 16.05.01: Lege-leder kritisk til sponsede Durban-turer
- 18.05.01: Verdenskongressen for almenleger i Sør-Afrika: For dyr for afrikanske leger
- 20.05.01: Legemiddelkjemper i klagekrig.
- 29.05.01: Ny smøreguide for leger.
- 17.06.01: Leger kan smøres uten å bli straffet
- 19.06.01: Bøter bitter pille for legemiddelfirma
- 09.08.01: Etisk ryddesjau i medisinske tidsskrifter
- 10.08.01: Forskerne truer med tidsskrift-boikott
- 24.08.01: Blir lei av legemiddelkjemper som krangler